

الگوی حکمرانی خوب در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

حدیث اقبال^۱ و حاجیه رجبی فرجاد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۲۵

چکیده:

هدف از این پژوهش ارائه الگوی حکمرانی خوب و کارایی و اثربخشی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی بوده است. روش این تحقیق اسنادی و تحلیل محتوای بیانیه گام دوم با استفاده از کدگذاری باز و مشورت با نخبگان در ارائه الگوی نهایی می‌باشد. در تطبیق با شاخص‌های کارآیی و اثربخشی در حکمرانی خوب با متن بیانیه گام دوم، مولفه‌های هر بخش احصاء و مدل مفهومی نهایی طراحی شد. طبق نتایج این تحقیق، در حوزه‌های کارآیی و اثربخشی اقتصادی و سیاسی - اجتماعی، الگوی حکمرانی خوب در گام دوم مبتنی بر مولفه‌های مدیریت جهادی، استفاده از ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، نظریه نظام انقلابی، مردم سالاری دینی، خودسازی، جامعه سازی، تمدن سازی نوین اسلامی، تضمین آزادی‌های فردی و اجتماعی، عدالت و مبارزه جدی با مفاسد اقتصادی، نفی تصدی-گری دولت، مردمی کردن اقتصاد، تقویت تولید، ملازمت اخلاق و معنویت، ثبات و امنیت می‌باشد.

واژگان اصلی:

حکمرانی خوب، کارایی، اثر بخشی، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

۱. عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه علوم انتظامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

hadis.eghbal@yahoo.com

hajieh_rajabi@yahoo.com

۲. دانشیار گروه مدیریت منابع انسانی دانشگاه علوم انتظامی، تهران، ایران.

در حکمرانی خوب از جمله مباحث مطرح در زمینه توسعه کشورهاست؛ همچنین تحقق حکمرانی خوب برای تحقق سازمان بیش از پیش ضروری است تا ارزیابی سازمان‌ها را در آینده هموار سازد. در دو دهه اخیر پژوهشگران و اندیشمندان مدیریتی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به دستاوردهای گوناگونی از حکمرانی خوب رسیده‌اند که هر یک از دستاوردها حکمرانی خوب را با ابعاد و ویژگی‌های خاصی تعریف نموده‌اند (معمار زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱). روایتی از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در رابطه با اهمیت حکمرانی «هر گاه حکمرانان شما بهترین‌های شما باشند و ثروتمندانان بخشندگان شما باشند و امورتان با مشورت انجام پذیرد در چنین شرایطی (زندگی) بر روی زمین برایتان بهتر از (خفتن) درون آن خواهد بود» (تحف‌العقول، ۳۶) حکمرانی خوب ترکیب شده از بهترین مدیریت سیاسی، اجرایی و اقتصادی از منابعی که در هر کشور برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده است. در این نوع حکمرانی کزوه‌های ذی نفع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و همچنین نهادها می‌توانند خواسته‌های قانونی و مشروع خود را به کار گیرند (صباغ و باسرخا، ۱۳۸۸). اسناد بالادستی در هر کشوری تعیین کننده سبک و شاخص‌های حکمرانی آن کشور می‌باشد. در جمهوری اسلامی ایران قانون اساسی به عنوان اولین سند بالادستی، اصول حکمرانی پس از انقلاب اسلامی را تعیین نموده است. پس از گذشت چهاردهه از عمر انقلاب اسلامی در سال ۱۳۹۷ و در آستانه ورود به دهه پنجم حیات، رهبری نظام سیاسی ایرانی بیانیه‌ای را با عنوان گام دوم انقلاب اسلامی صادر نمودند که به عنوان سند بالادستی دیگر در جمهوری اسلامی، با در بر گرفتن بخش‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و اجتماعی، مسیر پیش رو برای جمهوری اسلامی ایران را با عنوان گام دوم روشن می‌سازد. در تطبیق با موضوع الگوی حکمرانی خوب و به منظور کنکاش بیشتر در این بیانیه، این پژوهش در صدد تحلیل محتوای بیانیه برای احصای شاخص‌های آن در زمینه الگوی حکمرانی خوب است. این که در بیانیه گام دوم چه مولفه‌هایی در حوزه‌های مختلف برای ادامه مسیر پیشرفت ارائه شده است مهم‌ترین مسئله این پژوهش است. به این منظور پس از طرح مبانی نظری در خصوص الگوی حکمرانی خوب و بررسی کلی متن بیانیه به تحلیل محتوای آن پرداخته و در نهایت الگویی از تطبیق شاخص‌های حکمرانی خوب و شاخص‌های مطرح شده در بیانیه ارائه خواهد شد. در نهایت نیز نتیجه‌گیری مطرح می‌شود.

مبانی نظری

حکمرانی، مجموعه‌ای از اقدامات عمومی، فردی، خصوصی و نهادی است که برای برنامه‌ریزی مشترک اداره امور و فرآیندهای مستمر به کار گرفته می‌شود که بر اساس تفاهم بین منافع متضاد و متفاوت در قالب اقدامات سازگار و مشارکتی قرار می‌گیرد که شامل نهاد های غیر رسمی و رسمی و در نهایت سرمایه‌های اجتماعی به صورت شهروندی است. حکمرانی، از لحاظ ارتباط بین دو گروه از انسان‌ها می‌باشد که در سطح سازمانی، رابطه‌ای است بین مدیران و کارکنان یا کارمندان؛ در سطح اقتصادی رابطه‌ای است بین کارگزاران و سرمایه‌داران؛ در سطح سیاسی رابطه‌ای است بین حاکمان و شهروندان (دینارفرکوش، ۱۳۹۰، ۱۶۴).

الگوی حکمرانی خوب

حکمرانی خوب در لغت به معنی تنظیم امور اداره و رابطه بین حکومت کنندگان و شهروندان می‌باشد. حکمرانی به پاسخگو بودن هم در حوزه اجرا و هم در سیاست‌گذاری اشاره دارد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۴۹). بر این اساس حکمرانی تعامل بین سنت، ساختار و فرآیند است که بر اعمال نفوذ و ارتباط قدرت در مجموعه‌های اجتماعی و نهادی اشاره دارد و مفهوم‌های کنترل، تنظیم فعالیت‌ها و هدایت در جهت منافع شهروندان و مردم، کارکنان و رای دهندگان مستتر است (پلیوم پتیر^۱، ۱۹۹۹: ۳). در نهایت می‌توان اشاره کرد که جوهره حکمرانی به رابطه بین بخش‌های غیر حکومتی و بخش‌های درون حکومتی اشاره دارد (کایوفی مان^۲، ۲۰۱۰: ۴) از نظر اندیشمندان مدیریت دولتی و علوم سیاسی، سبک حکمرانی^۳ وسیع‌تر از حکومت^۴ است، در مدیریت دولتی حکومت به طور اخص با نقش مقام‌های سیاسی در حفظ نظم اجتماعی در سرزمین مشخص و اعمال قدرت اجرایی در حدود آن سروکار دارد. همان‌گونه که در تعریف حکمرانی مشخص است سه اصطلاح مشروعیت، پاسخگویی و حساب پس‌دهی و شفافیت مورد توجه قرار گرفته است. (پور عزت، ۱۳۸۷: ۱۹-۱۸)

۱- Plumpter

2-Kaufmann

۳- Governance

۴- Government

حکمرانی خوب در اداره بخش عمومی به عنوان پارادایم جدید تعامل میان رشته‌های مختلف علوم انسانی مانند علوم سیاسی، حقوق، مدیریت، جامعه‌شناسی، سیاستگذاری عمومی یا خط‌مشی‌گذاری، اقتصاد و روابط بین الملل ایجاد نموده است. حکمرانی خوب به ویژه از دهه ۱۹۸۰ به بعد توسط نهادهای بین المللی و در جواب و پاسخ به اوضاع نامطلوب جوامع در حال توسعه و حرکت به سوی توسعه ارائه شده است. از دیدگاه دی فرانسی (۲۰۰۹) الگو حکمرانی خوب، کیفیت رابطه بین شهروندان و حکومت و همچنین نحوه حکمرانی را نشان می‌دهد. در این تئوری بر نقش هماهنگی و تسهیل‌گری تولید تأکید شده است. در واقع حکمرانی خوب اصطلاحی است که نشانه تغییر پارادایم نقش حکومت است و این که اولویت‌های زیادی بر اساس خواست سطوح، نیازهای جامعه و اجزاء گوناگون یک جامعه تحقق پیدا می‌کند (عبدیل عاطیف، ۲۰۰۳: ۳-۵).

حکمرانی خوب از منظر حضرت علی علیه‌السلام

دیدگاه امام علی علیه‌السلام به حکومت و حکمرانی، نگاهی الهی داشت؛ نگاهی که با نگاه قدرت محورانه و مادی‌گرایانه و دنیا مدارانه تفاوت اصولی دارد. امام علی علیه‌السلام در آغاز حکومتش، دلیل پذیرفتن مسئولیت بزرگ حکومت را گرفتن حق می‌دانست؛ به عبارتی دیگر گرفتن حق ستم‌دیده از ستمگر می‌دانست. و آن را عهدی می‌دانست که خداوند از دانشمندان گرفته است؛ و در این باره می‌فرماید: "سوگند به خدایی که دانه را شکافته و جان داران را آفریده است که اگر انبوه آن جماعت نمی‌بود، یا گرد آمدن یاران حجت را بر من تمام نمی‌کرد و خدا از عالمان پیمان نگرفته بود که در برابر شکم بارگی ستم‌کاران و گرسنگی ستم‌کشان خاموشی نگزینند، افسار شتر خلافت را بر گردنش می‌افکنندم و ره‌ایش می‌کردم و در پایان با آن همان می‌کردم که در آغاز کرده بودم" (دستی: ۳۰). بنابراین همان‌گونه که از این خطبه نهج البلاغه برداشت می‌شود. هدف از حکمرانی و تشکیل حکومت در اسلام؛ فقط اعمال نفوذ و قدرت نیست بلکه یکی از مهم‌ترین اهداف آن دفاع از مظلومان و رسیدگی به حقوق محرومان است. همچنین امام علی علیه‌السلام در جای دیگر انگیزه‌اش را از پذیرفتن حکومت این گونه بیان می‌کند که: "پروردگارا! تو می‌دانی آن چه ما انجام دادیم، نه

برای این بود که ملک و سلطنتی به دست آوریم و نه برای این که از کالا پست دنیا چیزی تهیه کنیم، بلکه به این سبب بود که نشانه‌های از بین رفته دینت را بازگردانیم و صلح و اصلاح را در شهرهای آشکار سازیم تا بنده‌های ستم‌دیده‌ات در ایمنی و امنیت قرار گیرند و قوانین و مقررات که فراموش شده است بار دیگر عملی شود^{۱۱} (دشتی: ۱۷۵).

مؤلفه‌های حکمرانی خوب

حکمرانی خوب مستلزم این است که فرآیندها و نهادها، برای خدمت به همه ذینفعان در یک چارچوب زمانی معقول تلاش کنند. حکمرانی خوب باید برای رسیدن به یک اجتماع گسترده بر روی این که چه موردی بهترین منفعت را برای کل جامعه در بر دارد، میانجی‌گری نماید. حکمرانی خوب همچنین مستلزم چشم‌اندازهای بلند مدت و گسترده‌ای است که نشان می‌دهد چه موردی برای توسعه پایدار انسان و چگونگی تحقق هدف‌های توسعه انسانی نیاز دارد (شنگ، ۱۳۸۸، ۲۲). در این مورد اتفاق نظر وجود دارد که شالوده حکمرانی خوب را وجود جامعه مدنی که بسیج شده‌اند، دولت‌های کارآمد و بخش خصوصی تشکیل می‌دهد که هر سه از عامل لازم و ضروری برای توسعه پایدار هستند. از جهت دیگر، بر روی عناصر کلیدی حکمرانی خوب اتفاق نظر گسترده‌ای وجود دارد که شامل پنج مؤلفه پاسخ‌گویی، حکومت مشارکتی، مبارزه با فساد، شفافیت و چارچوب قضایی/حقوقی توانمند ساز است.

۱- پاسخ‌گویی: تصمیم‌گیران بخش مدنی، دولتی و خصوصی باید نسبت به مسئله‌های عمومی مانند منافع سازمانی و سهامداران پاسخ‌گو باشند. لذا نه فقط بخش دولتی بلکه بخش‌های مدنی و خصوصی نیز باید به مسئله‌های سازمانی و عمومی خویش نیز پاسخگو باشد (شریف زاده و قلی‌پور، ۱۳۸۲، ۱۰۱). پاسخ‌گویی، به معنی پاسخ‌گو ساختن سازمان و افراد منصوبی یا منتخب است که مردم یا شهروندانی که سرچشمه اقتدار آنها هستند به آنها اختیار داده‌اند که برای فعالیت‌ها، اقدامات یا تصمیم‌های مشخصی در پیشگاه مردم یا شهروندان دلیل بیاورند (گریفیتس، ۱۳۸۸، ۴۴۵). این مؤلفه موجب می‌شود تا رفتار کنشگران سیاسی در چارچوب پاسخ‌گویی هرچه بیشتر به جامعه گیرنده خدمات انتظام یابد.

۲- مشارکت و حکومت مشارکتی: نظارت همه اشخاص باید در تصمیم‌گیری‌ها منظور شود. به بیان دیگر همه اشخاص به طور مستقیم یا غیرمستقیم باید در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند. لذا برای تحقق چنین هدفی ابتدا باید شهروندان یا مردم مشارکت را تمرین کنند تا به تدریج یک جامعه مدنی سازمان‌دهی شده، شکل بگیرد و در کنار آن آزادی‌های اصلی و اساسی تضمین گردد (یو اس آی دی، ۲۰۰۲). مشارکت سهم دارانه اشاره به روندی دارد که از طریق آن، سهام‌داران بر تصمیم‌گیری‌های سیاست عمومی اعمال نفوذ می‌کنند و با سهم شدن در کنترل منابع و نهادهایی که بر زندگی‌شان تأثیر دارد اقدامات حکومت را زیر نظر می‌گیرند. در چارچوب حکمرانی، مشارکت بر توانمندسازی شهروندان و تعامل میان طیف وسیعی از جوامع، بازیگران و اقدامات مدنی تکیه دارد. مشارکت با ایجاد یک چارچوب تنظیم‌کننده توانمندساز و محیطی اقتصادی در ارتباط است که در آن شهروندان و نهادهای خصوصی امکان مشارکت در اداره امور خودشان، طرح تقاضاهای مشروع و زیر نظر گرفتن سیاست‌ها و اقدامات حکومت را می‌یابند (گریفیتس، ۱۳۸۸، ۴۴۶).

۳- فسادستیزی یا مبارزه با فساد: فساد در تعریف کلی به معنی اختصاص دادن نابجای دارایی‌های عمومی یا مناصب/اعتماد عمومی برای سود شخصی است. این تعریف بیشتر شکل‌های فساد را در هر دو بخش خصوصی و عمومی دربرمی‌گیرد. مبارزه با فساد شاخص اصلی پایبندی به حکمرانی خوب است (گریفیتس، ۱۳۸۸، ۴۴۶).

۴- شفافیت: شفافیت به طور عام و گسترده یعنی دسترسی عموم به اطلاعات مربوط به راهبردها و سیاست‌های حکومت تعریف می‌کنند. شفافیت به معنی این است که تصمیم‌ها و اجرای آن‌ها در مسیر تبعیت و پیروی از قوانین و مقررات، صورت گیرد. همچنین اطلاعات برای اشخاصی که از تصمیم‌ها و اجرای آن‌ها تأثیر می‌پذیرد به طور مستقیم و آزادانه قابل دسترسی باشد و نیز اطلاعات کافی به شکل‌های قابل فهم در رسانه‌ها مهیا باشد (سنگ، ۱۳۸۸: ۲۲). شفافیت نقطه مقابل پنهان‌کاری است. پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری، امکان بروز فساد را افزایش می‌دهد، در حالی که شفافیت مانع از گسترش فساد می‌شود. این مولفه یا معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن و آگاهی مستمر شهروندان یا مردم از روندهای موجود استوار است. بنابراین شفافیت یعنی اطلاعات کافی که به شکلی قابل فهم فراهم شده باشد (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸، ۵۴).

۵- حاکمیت قانون یا چارچوب قضایی/حقوقی: یک حکمرانی و حکومت خوب نیاز به چارچوب‌های قانونی قوی دارد تا بتواند درست و منصفانه عمل کند. همچنین باید از دستگاه امنیتی، حقوقی و قضایی قوی برخوردار باشد تا بتواند قوانین را اعمال نماید. لذا، اصطلاح حکمرانی خوب دربردارنده چارچوب قضایی و حقوقی لازم برای توسعه اقتصادی نیز می‌باشد که منظور از آن نظامی قضایی و حقوقی است که در آن قوانین بدون تبعیض‌گذاری توسط قوه قضائیه‌ای، مستقل، روشن و واقع‌بین به اجرا در بیاید. (گریفیتس، ۱۳۸۸، ۴۴۶)

کارایی نظام سیاسی^۱

کارایی و نهادهای کارا از بنیان‌های مدیریتی هر سازمان و دستگاه دولتی و غیردولتی است که هدفش نیل به بالاترین نرخ بهره‌وری و اثربخشی از طریق اعمال کارکردهای مناسب و صحیح است. از آن جایی که نظام‌های سیاسی، بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین شکل نظام‌ها یا سیستم‌های مدیریتی هستند دستیابی به حداکثر کارایی نهادهای سیاسی، جزء مهم‌ترین و اصلی‌ترین خواست‌های این نظام‌ها محسوب می‌شود، علم خط‌مشی‌گذاری یا سیاست نیز خواه ناخواه با آن درگیر شده است؛ زیرا واضح است مقتدرترین و گسترده‌ترین سازمان‌های موجود، یعنی نهادهای دولت که به دنبال تحقق و دستیابی به این هدف اساسی و اصلی بوده است تا با داشتن مشروعیت اولیه، به مشروعیت‌سازی جدید دست یابند، مشروعیت ثانویه یا کارایی را نیز کسب کند و به این صورت تداوم و پایداری خویش را با گرفتن رضایت بیشتر مردم یا شهروندان، بیش از پیش تضمین کنند (عطار و کمالی‌زاده، ۱۳۹۷، ۳). در دنیای جدید مسئله کارایی نظام‌های سیاسی و چگونگی آن، مسئله‌ای مهم در علم سیاست و خط‌مشی به‌شمار می‌آید و به همین دلیل مکانیسم‌ها، ملاک‌ها و شاخص‌های مختلفی برای سنجش میزان کارایی و ارتقا نظام‌های سیاسی عرضه شده است. با توجه به تفاوت‌های کلان نظام‌های سیاسی در مبانی و زیرساخت‌های نظری، اهداف، اختیارات، کار ویژه‌ها و ابزارهای اجرایی، مکانیسم‌ها، ملاک‌ها و شاخص‌هایی کارایی در نظام‌های مختلف سیاسی متفاوت خواهد بود. با این وجود، آن چه در همه نظام‌های سیاسی اهمیت خاص

۱- The Effectiveness of Political System

و ویژه‌ای دارد، اصل کارایی نظام سیاسی و سازوکارهای عینی آن است (کلانتری، ۱۳۹۳: ۴۶۶). همراه با تئوری‌های توسعه، مبحث کارایی به عنوان مؤلفه‌ای مشروعیت‌زا و مؤثر در استحکام، ترقی و بقا نظام‌های سیاسی و رفع‌کننده خلل‌ها و بحران‌های سامانه‌ای اهمیتی روزافزون و ویژه یافته و بررسی تعاملات این مفهوم با مفاهیم مهمی مانند مشروعیت در دستور برخی از اندیشمندان قرار گرفته است (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۰).

مهم‌ترین ملاک داوری مردم در کارایی یا ناکاری نظام، عملکرد آن نظام است. قضاوت شهروندان و مردم بیش از آن بر اساس مبنای نظری باشد، بر اساس عملکرد نظام سیاسی بوده است و هر نظامی که عملکرد بهتری داشته باشد، کارآمدتر به نظر خواهد رسید. بنابراین با وجود ارتباط مستقیم بین کارگزاران و ساختار نظام سیاسی و توجه به آن، هر دو در کارآمد بودن یا ناکارآمد بودن نظام سیاسی نقش اصلی و اساسی دارند، دفاع از ساختار سیاسی زمانی امکان‌پذیر است که آن نظام در مقام عمل، کارایی، درستی و اثربخشی خود را به اثبات رسانیده باشد (قاسمی، ۱۳۸۹، ۱۵۶-۱۵۵).

الگوی کارایی نظام سیاسی

چنانچه اشاره شد کارایی هر نظام سیاسی در گرو ارزیابی بیرونی از عملکرد آن نظام است. آنچه بیشتر در معرض قضاوت قرار می‌گیرد کارایی نظام در چهار حوزه کارایی اقتصادی، کارایی سیاسی، کارایی فرهنگی - اجتماعی و کارایی بوروکراتیک است. کارایی هر نظام سیاسی به میزان کارآمد بودن آن نظام در مؤلفه‌های یادشده است. به گونه‌ای که بین مؤلفه‌های مذکور یک رابطه تعاملی پویا برقرار است و هرگونه خلل و ناکارایی در هر یک از این زیرمجموعه‌های می‌تواند تأثیرات بالایی بر میزان کارایی یا ناکارایی نظام وارد نماید.

نظریه‌های کارایی نظام سیاسی

بسیاری از صاحب نظران و اندیشمندان در باب چیستی کارایی به عنوان پدیده‌ای سیاسی و اجتماعی و شاخص‌های آن نظرات و دیدگاه‌های را بیان کرده‌اند (قاسمی، ۱۳۸۹: ۱۷۷-۱۵۳) که برخی از مهم‌ترین نظریات مطرح در باب کارایی به شرح ذیل است:

نظریه توفیق: بر اساس این نظریه هر سازمانی برای تحقق هدف یا اهداف معینی به وجود می‌آید و برای ارزیابی کارایی آن سازمان باید اساس محاسبه را توفیق نهایی بدانند. ازاین رو بر این پایه، روش‌های نیل به هدف داخلی در امر کارایی تأثیری ندارد.

نظریه سیستم: در این نظریه فرض شده است که هر سیستم می‌تواند از زیرسیستم‌های متعددی درست شده باشد که مسئله کارایی در مورد آن‌ها نیز قابل طرح است و در واقع اگر هر یک از این زیرسیستم‌ها بد عمل کند (با کارایی پایین)، در کارایی کل سیستم مؤثر خواهد بود. طبق این تعریف ارکان حکومت به عنوان یک سیستم عبارت‌اند از: محیط حکومت، ورودی، عملیات تغییر و تحول، و خروجی.

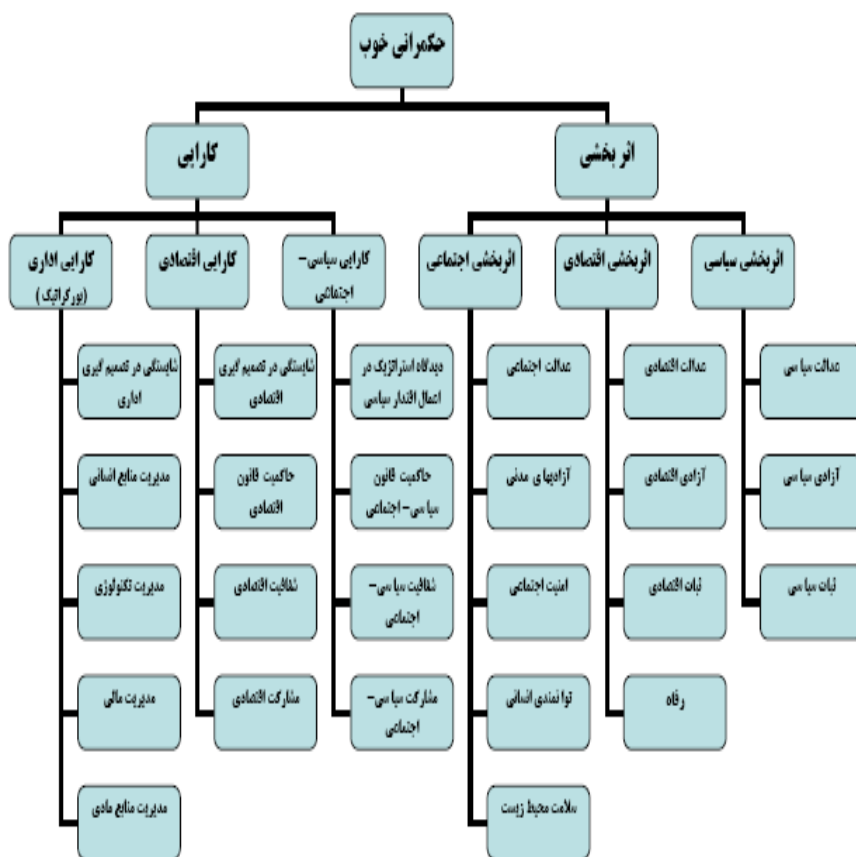
نظریه رضایت مردم: طبق این نظریه حکومتی را می‌توان در صورتی کارآمد دانست که عنصرهای مؤثر در بقای خود را ارضا کند و اگر شهروندان یا مردم عنصر اساسی یا اصلی در حیات حکومت هستند، بنابراین مقیاس کارایی آن حکومت بسته به میزان جلب رضایت مردم است.

نظریه نسبت در کارایی: چهارمین نظریه موجود در کارایی سیستم‌ها بر اساس عدم وجود یک مبنای واحد و اصیل برای مفهوم و میزان کارایی است. مبتنی بر این نظر بسیاری از ارزیابی‌های کارایی در واقع بیان دیدگاه‌های ارزیاب است تا مطلب اصیلی درباره سازمان. لذا باید کارایی را مسئله‌ای ارزشی تلقی کرد. مبنای دومی که در این مسلک مطرح است محدود بودن زمینه‌های ارزشی دخیل در مسئله کارایی است. ترکیب این دو اصل امکان می‌دهد که بر اساس ترکیبی از معیارهای ارزشی مختلف، مدل‌های علمی برای ارزیابی کارایی سازمان‌ها به تناسب وضع ناظر تهیه شود و بر اساس آن کارایی تعیین گردد.

نظریه ذاتی عملی: این نظریه مبتنی بر نظریه ذاتی اعمال ارادی است که ریشه کارایی را در ماهیت عامل بودن حکومت می‌داند. نظریه ذکر شده برای هر عمل سه رکن اصلی قایل است: فهم عامل از وضعیت مراد، فهم عامل از وضعیت حقیقی و نیز برنامه عملی برای رسیدن به وضع مراد. در واقع هر عاملی که افعال درست‌تر و بهتر از او صادر شود، کارآمدتر بوده است (لاریجانی، ۱۳۷۳ الف: ۴۱-۳۲، و ۱۳۷۳ ب، ۹۳-۷۷).

نظریه انجام تکلیف: بر پایه این نظریه با بیان یا تبیین و تعیین محورها و شاخص‌هایی که وظایف و تکالیف نظام سیاسی را مشخص می‌کند، میزان التزام و تحقق این تکالیف، ملاک و مشخصه کارایی دانسته می‌شود.

نظریه میزان اثرگذاری در روند امور: این نظریه، کارایی را ناظر به تأثیر واقعی و عینی در روند امور جامعه می‌داند و برای نفس تأثیر اهمیت قائل است (ذوعلم، ۱۳۸۵، ۱۲۱-۱۲۰).

مدل برگرفته از: (معمارزاده و دیگران، ۱۳۸۹: ۳۳)

مولفه‌ها و شاخص‌های کارایی حاصل تطبیق و تفحص نظریه‌های توسعه، دیدگاه‌های سازمان‌های مستقل و کشورهای گوناگون بوده است. شاخص‌های کارایی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر اساس همگرایی مطالعات و میزان اهمیت آن‌ها به نحوی انتخاب شده که تقریباً مجموعه ویژگی‌های حکمرانی خوب را که در مبانی و ادبیات پژوهش تحت عنوان‌ها و اهداف مختلف آمده‌است را پوشش دهد.

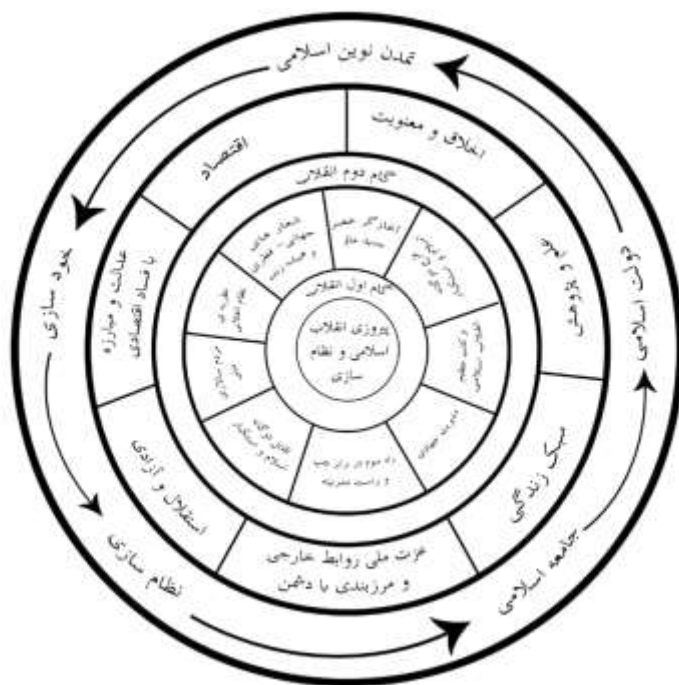
بعد اثر بخشی نیز به مولفه‌های اثربخشی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تقسیم شده است. هر یک از مولفه‌های ذکر شده خود به شاخص‌هایی منتهی می‌شود که از ادبیات و مبانی پژوهش استخراج و بر اساس منطقی علمی منظم شده است.

مولفه‌ها و شاخص‌های اثر بخشی نتیجه مطالعه دکرین سیاسی - هنجاری بوده است. این متغیرها

شامل ویژگی‌های عدالت، رفاه، آزادی، امنیت و ثبات بوده است. ویژگی‌های ذکره شده عصاره ارزش‌های بشری در طول تاریخ است که در مجموع مورد توافق صاحب نظران و اندیشمندان بوده است (طاهری، ۱۳۸۲؛ الوانی، ۱۳۶۹؛ کاظمی، ۱۳۷۹؛ کاظمی، ۱۳۸۱).

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

بیانیه گام دوم از اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران است که در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ و در بزرگداشت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی و ورود آن به پنجمین دهه ایران از سوی مقام معظم رهبری صادر شد. این بیانیه را می‌توان به عنوان یک مانیفست برای گام چهارم ساله دوم پیش روی جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفت که در آن ضمن ارائه تحلیلی بر چهل سال گذشته، دستاوردهای آن و برخی نقاط ضعف آن، توصیه‌هایی (در حوزه‌های علم و پژوهش، اخلاق و معنویت، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن و سبک زندگی) برای پیشبرد اهداف ایران مطرح نموده‌اند. در این سند که رهبری تأکید بر مطالعه، تعمق و عمل به آن داشته‌اند، هم به دستاوردها و ظرفیت‌ها اشاره شده است و هم برای ادامه مسیر با ارائه آسیب شناسی در هر حوزه، توصیه‌هایی لازم نیز ارائه شده است. این مجموعه را در تطابق با شاخص‌های حکمرانی خوب که به آن اشاره شد می‌توان به عنوان سندی راهبردی برای حکمرانی خوب با هدف اختصاصی ایجاد تمدن نوین اسلامی پس از خودسازی، جامعه پردازی و دولت‌سازی در نظر گرفت؛ موضوعی که در این تحقیق با تحلیل متن این سند به آن پرداخته شده است. در الگوی زیر که از سوی نگارندگان ارائه شده است مهم‌ترین مولفه‌ها، مراحل و اهداف مطرح شده در بیانیه گام دوم را می‌توان مشاهده نمود:

شکل ۱- مهم‌ترین مولفه‌ها، مراحل و اهداف مطرح شده در بیانیه گام دوم انقلاب (با الهام از مدل ارائه شده از مقیمی، ۱۳۹۷: ۷)

پیشینه پژوهش

جاسبی و نفری (۱۳۸۸) پژوهشی تحت عنوان «طراحی الگوی حکمرانی خوب بر پایه نظریه سیستم‌های باز» انجام داده‌اند که در این پژوهش «کارایی»، «اثربخشی» و «تعادل» به عنوان سه ویژگی اصلی حکمرانی خوب مطرح شده است. الگوی پیشنهادی در این پژوهش حکمرانی خوب را سیستمی می‌داند که از ویژگی‌های فرایندی (ابزاری) و غایت‌مندان (ارزشی) در همه حوزه‌های اقتصادی، اداری، سیاسی و اجتماعی تشکیل شده است و باید تمامی نهادهای نظام سیاسی با توجه به موقعیت هر کشور در شکل‌گیری آن نقش ایفا کنند. در نهایت پیشنهاد داده‌اند که از طریق تغییر در مولفه‌هایی که از اهمیت ویژه و بیشتری برخوردار هستند، آینده را در راستای بهبود کشور تحلیل کنند.

فرهادی ایوبلو (۱۳۹۱) پژوهشی تحت عنوان «بررسی ویژگی الگوی حکمرانی خوب در افزایش

کارایی نظام اداری سازمان امور اقتصادی و دارایی فارس» انجام داده است که نتایج نشان می‌دهد که بین شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و افزایش کارایی نظام اداری رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد و مولفه حاکمیت قانون ضعیف‌ترین پیش‌بینی کننده و مولفه کنترل فساد بیشترین پیش‌بینی کننده را در تبیین متغیر وابسته دارد. همچنین مولفه پاسخگویی و حق اظهار نظر نقشی در پیش‌بینی کارایی نظام اداری ندارد.

کیان پور (۱۳۹۲) پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی مدل حکمرانی خوب و پیشنهاد مولفه‌های مدل حکمرانی اسلامی» انجام داده است که نتایج پژوهش نشان می‌دهد که حکمرانی اسلامی شیوه تدبیر، تنظیم و اعمال قدرت مشروع بر اساس قوانین الهی بین ارکان پنج‌گانه حکمرانی اسلامی شناخته شده است که مبتنی بر عقلانیت مهدب و آموزه‌های اسلامی، اخلاق و ایمان، عدالت و روش‌های زیست مومنانه، در ساحت‌های حیات جمعی عمل می‌نماید. حکمرانی اسلامی فراتر از فرد حاکم و حتی دولت است، ارکان در تعامل سازنده با یکدیگر حکمرانی مطلوب را تحقق می‌بخشند. و شامل ولی فقیه، مرجعیت شیعه، قوای سه‌گانه، مردم و نهادها است. نتایج و پیامدهای حکمرانی اسلامی برای جامعه، حرکت به سمت حداکثر سازی تحقق اهداف الهی، پیشرفت و توسعه همه جانبه، کاهش فقر و فساد، همگرایی، انسجام و وحدت جامعه، اعتماد ارکان به یکدیگر است. اعمال قدرت و کسب اقتدار در حکمرانی اسلامی از طریق اقناع و مشارکت‌جویی همگانی، سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری معقول و صحیح، تجهیز و تخصیص عادلانه منابع، بکارگیری قدرت نرم و سخت، و کنترل نظام‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و مانند آن است.

دارستانی (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان «نقش فرهنگ سیاسی در حکمرانی خوب» انجام داده است که نتایج پژوهش نشان داده است که شاخص‌های ارائه شده از سوی بانک جهانی برای حکمرانی خوب یعنی: ۱- مشارکت؛ ۲- حاکمیت قانون؛ ۳- شفافیت؛ ۴- پاسخگویی؛ ۵- شکل‌گیری وفاق عمومی؛ ۶- عدالت؛ ۷- اثر بخشی و ۸- مسئولیت‌پذیری می‌توان به این نتیجه دست یافت که فرهنگ سیاسی مشارکتی، با توجه به تعاریف و ویژگی‌هایی که دارد، به عنوان نوع مترقی فرهنگ سیاسی با توجه به جامعه‌پذیری سیاسی ایجاد شده در آن و همچنین توانایی‌هایی که برای ایجاد و پذیرش الگوی حکمرانی خوب دارد، می‌تواند به عنوان زمینه‌ساز و بستری مناسب، عاملی مهم و تاثیرگذار برای نیل به این مهم تلقی گردد.

ابراهیم پور و الیکی (۱۳۹۵) پژوهشی تحت عنوان «بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی

دولت‌ها» انجام داده‌اند که نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ویژگی‌های حکمرانی خوب دارد می‌تواند روابط بین بخش خصوصی، دولت و نهادهای مدنی را به گونه‌ای تنظیم نماید تا با ضمن اثر بخشی و کارایی بالا و همکاری تعاملی و استفاده از توان و ظرفیت‌های موجود بخش دولتی توسعه و رشد اقتصادی و اجتماعی تأثیر ایده‌آل بگذارد. در نهایت هر مقدار که دولت‌ها کارآمد تر و پاسخگو تر باشند حاکمیت قانون گسترده‌تر، ثبات سیاسی بیشتر و فساد محدودتر شده باشد، حکمرانی خوب برقرار خواهد شد.

مقیم (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با عنوان «بیانیه گام دوم، رهنامه پیشرفت ایرانی - اسلامی»، به بررسی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با طرح موضوعاتی چون گام اول انقلاب (ویژگی‌های گام اول، شعارهای انقلاب اسلامی، نظریه نظام انقلابی، برکات و پیامدها، مدیریت جهادی)، گام دوم انقلاب (شامل مولفه‌های اصلی هفت بخش توصیه‌ای بیانیه گام دوم) پرداخته است.

ناقدی و دیگران (۱۳۹۸) در کتاب «انقلاب در گام دوم» در ۳۹۱ صفحه و در ۴ فصل، از سوی انتشارات دیدمان به بررسی بیانیه گام دوم با عناوین «انقلاب در چله نخست»، «برکات انقلاب ۴۰ ساله»، «انقلاب در گام دوم» و «توصیه‌هایی برای آینده» پرداخته‌اند.

در بررسی ادبیات موجود در این زمینه پژوهش‌های مربوط به حکمرانی خوب متعدد و متنوع می‌باشد، اما در مورد موضوع بیانیه گام دوم پژوهش‌های بسیار اندکی موجود است و پژوهشی که به این دو موضوع توأمان پرداخته باشد مشاهده نشد. با توجه به اهمیت و ضرورت هر دو موضوع برای شرایط کنونی کشور یعنی حکمرانی خوب و بهره‌گیری از اسناد بالادستی مورد تأکید رهبری این پژوهش تلاش می‌کند تا در مسیر آغاز تولید ادبیات علمی در این زمینه یاری‌رسان باشد.

تارویردی و همکاران (۲۰۱۹) پژوهشی تحت عنوان «حاکمیت، دموکراسی و توسعه» انجام داده‌اند که نتایج پژوهش تأیید می‌کند که آزادی سیاسی و حقوق مدنی بر سطح حکمرانی تأثیر می‌گذارد، اما این اثر غیرخطی است. حکومت به طور معمول در دیکتاتوری‌ها بالاتر از کشورهای دموکراتیک است که جزئی از آن دموکراتیک شده‌اند (دموکراسی‌های انتخاباتی). با این حال، گذشته از آستانه، اقدامات دموکراتیک به حکمرانی خوب کمک می‌کند. علاوه بر این، معلوم می‌شود که دموکراسی به طور قابل توجهی سطح حاکمیت را فقط در نیمه اول توزیع مشروطه تقویت می‌کند.

بارتولینی و سنتولینی^۱ (۲۰۱۷) پژوهشی تحت عنوان «نقش نهادهای سیاسی پشت حکمرانی خوب» انجام داده‌اند که این پژوهش به ظرفیت دولت برای اجرای سیاست‌هایی که اولویت‌های شهروندان یعنی «حکمرانی خوب» است می‌پردازد و یافته‌ها نشان داد که عملکرد دولت به تعامل میان قوانین انتخاباتی و نظام‌های سیاسی بستگی دارد. به طور خاص، عملکرد یک دولت تحت رژیم ریاست جمهوری زمانی بهبود می‌یابد که با یک قانون انتخاباتی همراه شود در حالی که با قانون انتخابات تناسبی بدتر می‌شود.

کش^۲ (۲۰۱۶) پژوهشی تحت عنوان «حکمرانی خوب و اراده سیاسی قوی: آیا آن‌ها برای تحول کافی هستند؟» یافته‌ها با استفاده از رویکرد اقتصاد سیاسی انتقادی، نشان می‌دهد که «حاکمیت خوب» و «اراده سیاسی قوی» برای درک الزامات تحول کافی نیستند.

روش تحقیق

این تحقیق از انواع تحقیقات کیفی است و از روش اسنادی و «تحلیل محتوا» بهره گرفته است. تحلیل محتوا روشی است که به شناخت و برجسته ساختن محورها و یا خطوط اصلی متنی یا متون مکتوب، یا یک مجموعه‌ای از وصیت نامه‌ها، سخنرانی‌ها، نامه‌های خصوصی و ... می‌پردازد (ساروخانی، ۱۳۸۱: ۲۸۱) که در آن سطح تحلیل، «خرد» و واحد تحلیل «جمله» است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات که متن بیانیه و انطباق آن با شاخص‌های حکمرانی خوب می‌باشد، نگارندگان از روش کدگذاری باز و احصاء مولفه‌ها استفاده نموده‌اند. در نهایت نیز الگوهای به دست آمده در اختیار ۷ نفر از خبرگان رشته‌های علوم سیاسی و مدیریت (استراتژیک، منابع انسانی) قرار گرفت تا پس از تایید و اجماع خبرگان نهایی شوند. کسب اجماع از طریق ارسال جداول شامل مولفه‌های احصاء شده و مدل‌های ترسیمی بود که با اصلاحات جزئی در دو دور اجماع نهایی ایجاد شد.

۱- Bartolini & Santolini

۲- Cash

جدول ۱- تحلیل بیانیه گام دوم بر اساس شاخص کارایی

کارایی اقتصادی		کارایی سیاسی - اجتماعی		ویژگی‌ها
کدگذاری باز	مولفه‌های نهایی	کدگذاری باز	مولفه‌های نهایی	
لزوم علمی بودن اداره اقتصاد کشور، تعیین کنندگی و کلیدی بودن اقتصاد (اولویت داده به اقتصاد)، استفاده از اقتصاد به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف، تأثیر شکر اقتصاد بر زندگی فرد و اهداف جامعه، اقتصاد مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت، لزوم مولد بودن و دانش‌بنیان شدن اقتصاد، برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌ها	لزوم پیگیری اجرای اقتصادی مقاومتی از سوی دولت‌ها لزوم مدیریت خردمندانه در اقتصاد	پرهیز از القاء دشمنان در تصمیمی گیری های سیاسی، توجه به مردم سالاری دینی در تصمیم گیری های سیاسی حفظ مرزبندی با دول غربی از سوی دولتمردان ج.ا.ا، رعایت سه اصل عزت، حکمت و مصلحت در تصمیم گیری‌ها	حکمت مدیران جهادی تصمیم گیری بر مبنای مصلحت و مواضع انقلابی خودسازی، جامعه سازی، تمدن سازی نوین اسلامی	شایستگی‌ها در تصمیمات اقتصادی و داشتن دیدگاه استراتژیک سیاسی...
نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه، مبارزه با فساد با تمام قوای قانونی	وجود نهادها و قوانین و مقررات اقتصادی نافذ برای جلوگیری از ناکارآمدی اقتصادی (مفاسد اقتصادی)	اصل آزادی و کرامت انسانی و نهادها و قوانین ایجاد کننده آنها هوشیاری در خصوص عدم تقابل آزادی با قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی،	مردم سالاری دینی، وظیفه حکومت در تضمین قانونی استقلال و آزادی اجتماعی	حاکمیت قانون
مبارزه به معنای واقعی با مفاسد اقتصادی درون دستگاه های حکومتی، لزوم مسابقه زهد و ساده زیستی در ج.ا.ا،	طهارت اقتصادی شرط مشروعیت حکومت	استراتژی مبارزه با فساد از ریشه توسط انسانهای با ایمان و جهادگر در عرصه تصمیم گیری و اجرا	مردمی کردن سیاست، استراتژی مبارزه با فساد از نطفه	شفافیت

اصل مردم	فراهم آوردن زمینه	مردمی کردن اقتصاد	مردمی کردن اقتصاد و تصدیگری نکردن دولت، استفاده‌ی حداکثری از ظرفیت نیروی انسانی کشور، جوان‌گرایی در اداره اقتصاد کشور	مشارکت
سالاری و فراهم آوردن زمینه مشارکت	مسائل سیاسی مانند انتخابات، مقابله با فتنه‌های داخلی، حضور در صحنه‌های ملی، مسابقه خدمت‌رسانی، افزایش بیش‌تر سیاسی مردم...			

مدیریت خردمندانه و جهادی

تلاش بی‌وقفه در به کار گرفتن مؤثر و کنترل فعالیت‌های اشخاص، مبتنی بر مبارزه در تمام عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، علمی، اقتصادی و ... با نیت خدایی یا الهی، جهت رسیدن به اهداف بالای جامعه و رفع موانع موجود، «مدیریت جهادی» نام دارد. توکل بر خدا، خودباوری و اعتماد به نفس، دشمن‌شناسی، دوری از اختلافات، کارآمدی، استفاده از امکانات و ظرفیت‌ها، نگاه نقادانه، حرکت مبتنی بر علم و درایت، همت همراه با انگیزه خدمت از شاخص‌های مدیریت جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری است. (کریمی، ۱۳۹۳: ۲۳)

تمدن‌سازی نوین اسلامی

در متن بیانیه گام دوم، ایجاد تمدن نوین اسلامی، به عنوان هدف و آخرین مرحله پس از خودسازی و جامعه‌پردازی مطرح شده است. تمدن اسلامی تمدنی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام استوار می‌باشد. تمدن اسلامی در چهارچوب آموزه‌های قرآن و سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌باشد و مؤلفه‌های نوین علاوه بر مولفه‌های کهن شامل توحید، اخلاق، علم، عقلانیت، عدالت، قوانین، رسانه، روابط خارجی اصول دینی و غیره است (جان احمدی، ۱۳۸۸: ۵۱-۵۲).

تمدن نوین اسلامی نیز علاوه بر شاخص‌های تمدن کهن انقلاب اسلامی، احیای عزت کرامت مسلمانان همراه با دستاوردهای علمی و تکنولوژیکی بوده است که می‌تواند بیانگر شکل‌گیری تمدنی نمونه باشد، در صورت تحقق تمدن نوین اسلامی تمام نیازهای مادی و معنوی انسان و جامعه انسانی مرتفع می‌گردد و در چنین جامعه‌ای استعدادهای بالقوه انسان‌ها فعلیت می‌یابد (رحیمیان، کشاورزشکری و ترابی، ۱۳۹۷: ۲). مدیریت‌های جهادی الهام‌گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما میتوانیم» که امام بزرگوار به هم‌همی ما آموخت، ایران را به عزت و پیشرفت در همه‌ی عرصه‌ها رسانید. (متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

مردم سالاری دینی

طرح مفهوم «مردم سالاری دینی» بعد از انقلاب اسلامی به این معناست که جامعه‌ی اسلامی، نه الگوی دمکراتیک غربی و نه الگوی استبدادی را گردن نگرفته است و به الگوی روشن دیگری رسیده است که از تناسب و سنخیت بیشتری با جامعه اسلامی دارد (فیاض، ۱۳۸۸). مردم سالاری دینی به معنای حکومت و نوع حکمرانی‌ای است که در مخالفت با یکه سالاری و اندک سالاری، حاکمیت مردم ب سرنوشت خویش با مرجعیت دین را به رسمیت می‌شناسد. (اقبال، ۱۳۹۳: ۷۶) در متن بیانیه گام دوم آمده است که: «انقلاب به یک انحطاط تاریخی طولانی پایان داد و کشور که در دوران پهلوی و قاجار بشدت تحقیر شده و بشدت عقب مانده بود، در مسیر پیشرفت سریع قرار گرفت؛ در گام نخست، رژیم ننگین سلطنت استبدادی را به حکومت مردمی و مردم سالاری دینی تبدیل کرد و عنصر اراده‌ی ملی را که جان مایه‌ی پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی است در کانون مدیریت کشور وارد کرد.» (بیانیه گام دوم)

طهارت اقتصادی

طهارت اقتصادی را شرط مشروعیت همه مقامات حکومتی جمهوری اسلامی دانستن از سوی مقام معظم رهبری، را می‌توان گزاره‌ای کلیدی در بیانیه گام دوم انقلاب دانست که ضرورت التزام تمامی مسئولان و کارگزاران نظام به آن و مبنا قرار گرفتن آن برای انتصابات می‌تواند نظام انقلابی را از بسیاری چالش‌ها معاف کرده و سرمایه اجتماعی آن را حفظ و تقویت سازد (سنائی راد، ۱۳۹۷).

جدول ۲- تحلیل بیانیه گام دوم بر اساس شاخص‌های اثربخشی

ویژگی‌ها	اثربخشی اقتصادی		اثربخشی سیاسی - اجتماعی	
	کدگذاری باز	مولفه‌ها	کدگذاری باز	مولفه‌ها
عدالت	لازم و ملزوم بودن عدالت و مبارزه با فساد، لزوم وجود دستگاهی کارآمد برای رفتار قاطع در مبارزه با مفاسد اقتصادی، لزوم بر حذر بودن از شیطان و لقمه حرام، منع غفلت از قشرهای	ملازمت عدالت و مبارزه با فساد اقتصادی	عدالت در صدر اهداف جمهوری اسلامی ایران، نیازمندی به حضور انسانهای با ایمان و جهادگر در عرصه عدالت، لزوم دلسوزی و مسئولیت پذیری دائم مسئولین،	لزوم نظارت قاطع و کارآمد سیاسی

			نیازمند حمایت	
آزادی در اندیشه و عمل و در تطابق با اخلاق و حقوق و دین	حق تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه‌ی افراد جامعه، نفی نوع آزادی در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی	لزوم نجات اقتصاد از ضعف و وابستگی لزوم آزادسازی اقتصاد از تصدی دولت	اقتصاد؛ نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه ناپذیری، نفی تصدی گری دولت	آزادی
لزوم ثبات سیاسی - اقتصادی و حفاظت و دفاع از تمامیت ارضی	ثبات و امنیت کشور و تمامیت ارضی و حفاظت از مرزها	تقویت تولید ملی، افزایش اشتغال، کنترل تورم، مبارزه قاطع با مفسدان	لزوم امنیت ذهنی، نظم اجتماعی و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی	امنیت و ثبات

عدالت و مبارزه با مفاسد اقتصادی

از منظر امام علی علیه‌السلام عدالت چنان‌پذ اهمیت و ارزشمند است که نادیده گرفتن آن، ثبات اجتماعی را متزلزل می‌کند و شکست ملتی را موجب خواهد شد. و اجرای عدالت مایه استحکام و پایداری جامعه است: «العدل قوام البریة و الظلم بوار الرعیة»^۱ یعنی: عدالت، مایه استحکام و پایداری مردم است و ستم و ظلم، موجب هلاک ملت است.

شکل‌های مختلفی از فساد اقتصادی وجود دارد که ممکن است آشکار یا مخفی باشد. ممکن است فساد اقتصادی از روی کینه یا با هدف کسب منافع شخصی صورت بپذیرد. در هر حال مصرف‌کننده و مشتری هزینه فساد اقتصادی را خواهد پرداخت. فساد رقابت را فرو می‌نشاند و بازار آزاد را سرنگون می‌کند. کلاهبرداری، اختلاس، رشوه و بازپرداخت از جمله صورت‌های مختلف فساد اقتصادی است (رحیمیان، ۱۳۹۳: ۱۰۴). در بیانیه گام دوم به موضوع عدالت و مبارزه با مفاسد

اقتصادی در دو بخش دستاوردها و توصیه‌ها برای آینده پرداخته شده است. مهم‌ترین مولفه‌های این موضوع در بخش اول با عنوان سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور شامل مقایسه پذیر نبودن دستاوردهای مبارزه با بی‌عدالتی در این چهار دهه در مقایسه با دوره‌های گذشته، موفقیت جمهوری اسلامی در جابه‌جایی خدمت و ثروت از مرکز به همه‌جای کشور، موفقیت جمهوری اسلامی در جابه‌جایی خدمت و ثروت از مناطق مرفه‌نشین شهرها به مناطق پایین دست و در بخش توصیه‌ها با عنوان حوزه عدالت و مبارزه با فساد شامل ویرانگر بودن فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی در صورت عارض شدن بر بدنه حکومت‌ها، تهدیدآمیزتر بودن فساد در نظام جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنائی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، لغزنده بودن وسوسه مال و مقام و ریاست، حتی در علوی‌ترین حکومت تاریخ یعنی حکومت امیرالمؤمنین، لزوم حضور دائم دستگامی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه برای مبارزه واقعی با فساد، عدالت در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی و دارای همان جایگاه در جمهوری اسلامی، تحقق عدالت به صورت نسبی فریضه‌ای برعهده همه، به ویژه حاکمان، لزوم خشتی شدن توطئه واژگونه‌نمایی و لاقبل سکوت و پنهان‌سازی در خصوص عدالت در نظام جمهوری اسلامی، لزوم بیمناک بودن دل‌های مسئولان از شکاف‌های عمیق طبقاتی، پسندیده بودن کسب ثروت و ممنوعیت شدید تبعیض در توزیع منابع عمومی و ویژه‌خواری و مدارا با فریبگران اقتصادی دانست. (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

آزادی ملازم با اخلاق و معنویت

دین اسلام دینی است که برای انسان هم حق آزادی و هم حق زندگی قایل شده است، ولی آزادی از جمله مولفه‌هایی در اسلام است که مقدمه زندگی جاوید انسانی است. همه آزادی‌های انسان برای دست یافتن به زندگی معنوی و مادی شایسته اشرف مخلوقات است. بنابراین، انسان نیازمند آزادی است و برای رسیدن به این آزادی، باید خود را از بند هوس‌ها رها کند. همه انسان‌ها در گرو رفتار خود و تنها کسانی از قید این گروگان‌گیری آزادند که در صف «اصحاب یمین» و نیک‌کرداران با ایمان قرار گیرند: «كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ» (مدرثر آیه ۳۸)

آزادی اخلاقی و معنوی، یعنی این که انسان غرایز خود را مهار کند و در بند حرص، طمع، غضب، افزون‌خواهی و جاه‌طلبی نباشد. انسانی که اسیر بت‌های درونی ساخته دست خود نشود آزاد است. این نوع آزادی، مقدس‌ترین نوع آزادی و هدف اصلی پیامبران الهی است. در حقیقت، آزادی

معنوی نوع خاصی از آزادی است که در آن، انسان از قید و اسارت خویش آزاد خواهد شد. (ماهنامه طوبی فروردین ۱۳۸۵، شماره ۴-۱۱۷)

در متن بیانیه گام دوم به موضوع آزادی، اخلاق و معنویت پرداخته شده و تاکید شده است که اخلاق و معنویت با دستور و فرمان و قدرت قاهره به دست نخواهد آمد و از منظر اجتماعی، آزادی به معنای حق تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه افراد جامعه و توصیه شده است که از تعریف «آزادی» در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی پرهیز شود. (متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

آزادسازی اقتصادی (داخلی و خارجی)

آزادسازی اقتصادی (داخلی و خارجی) شامل مجموعه فعالیت‌ها و اقداماتی است که به جهت برداشتن کنترل‌ها یا نظارت‌های دولتی از بازارهای کالا و خدمات، مالی، بخش خارجی، و واگذاری آن به مکانیسم بازار است. مهم‌ترین کارها شامل برداشتن کنترل از بازارهای مالی، واگذاری تعیین قیمت به نیروهای بازار، رهاسازی قیمت‌های تحت کنترل، تعدیل قیمت‌های یارانه‌ای، حذف یارانه، تغییر رسمی ارزش پول، آزاد شدن نرخ سپرده‌های بانکی، آزاد شدن تجارت خارجی و برداشتن انواع تعرفه‌های تجاری و محدودیت‌های مقداری، استفاده از مشارکت سرمایه‌گذاران و استقراض خارجی و گرایش به نظام ارزی شناور مستقل یا شناور نظارت شده می‌باشد (جعفری صمیمی و آملی دیوا، ۱۳۸۹: ۱۶). در متن بیانیه گام دوم در بخش اقتصادی به مولفه‌های ذیل اشاره شده است:

الف: نفی تصدی‌گری دولت در اقتصاد

کاهش نقش تصدی‌گری دولت در امور اقتصادی به خصوصی سازی مشهور است که می‌تواند منجر به رقابت سالم و افزایش کارایی گردد. مصرف‌کنندگان با افزایش کارایی در فرآیند تولید کالاها و خدمات، شاهد کاهش قیمت‌ها یا جلوگیری از افزایش قیمت‌ها هستند. که در نهایت رقابت سالم و افزایش کارایی، باعث افزایش درآمد شرکت‌ها و بنگاه‌ها خواهد شد (صادقی شاهدانی، ندری و قلیچ، ۱۳۸۸: ۷۸).

ب: نفی وابستگی اقتصادی

یکی از مولفه‌های اصلی استقلال اقتصادی در مورد اقتصاد ایران، مسئله وابستگی به نفت و درآمدهای نفتی است که سالیان زیادی مشکلاتی برای کشور ایجاد کرده است. در خصوص کاهش

وابستگی به نفت بعد از انقلاب، توفیقات زیادی کسب شد و پیشرفت قابل توجهی رخ داد، اما کشور هنوز به آن هدف نهایی نرسیده است (یلفانی، رضاکاظمی و مصدق، ۱۳۹۵: ۷)

امنیت پایدار و همه جانبه

عوامل متعددی در امنیت نقش دارند چون ساختارهای آموزشی، ارگان‌های نظامی و امنیتی، نهادهای حقوقی و قضایی، ارایه دهنده‌گان خدمات اقتصادی و اجتماعی و با توجه به پدیده هوشمندسازی و الکترونیکی شدن خدمات نظارت بر فضای مجازی و بهره بردن از الگوهای امنیتی در فضای وب و شبکه‌های اجتماعی، بخشی از فعالیت‌هایی هستند که اگر به درستی وظیفه کاری خود را انجام دهند جامعه در بخش‌های مختلف از ساختاری امنیتی بهره می‌برد. امنیت فرآیندی است که بازتاب و نتایج مفیدی در رشد جامعه دارد و هدف امنیت اجتماعی هم ایجاد محیطی است که افراد بتوانند با داشتن محیط امن اجتماعی به پویایی و رشد برسند (صابری، ۱۳۹۶). در بیانیه گام دوم برای اداره کشور در زمینه امنیت پایدار به موضوعاتی چون تامین ثبات و امنیت و حفظ تمامیت ارضی، رشد اقتصادی و تامین امنیت، جوانان؛ محور تامین امنیت همه جانبه، نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی و مدیریت جهادی در تامین همه ابعاد امنیت تاکید شده است.

الگوی نهایی و نتیجه‌گیری

الگوی به دست آمده از مولفه‌های تطبیق شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب با شاخص‌های مطرح شده در بیانیه گام دوم، در اختیار ۷ تن از خبرگان قرار گرفته و پس از انجام اصلاحات جزئی، به صورت زیر نهایی شد:

شکل ۳- الگوی حکمرانی خوب در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

گام اول انقلاب اسلامی از نقطه صفر آغاز شد و پس از تثبیت و گذراندن مراحل اولیه نظام‌سازی در راه دولت‌سازی اسلامی به مسیر پیشرفت خود ادامه می‌دهد. تا به مرحله‌نهایی در گام دوم یعنی تمدن‌سازی اسلامی دست یابد. علیرغم فشارها منحصر به فرد خارجی نسبت به ایران و مشکلات داخلی، این انقلاب ضمن اشتراکات با دیگر حکمرانی‌های دنیا، ویژگی‌های متمایز خود را یافته است. بیانیه گام دوم دربرگیرنده شاخص‌هایی برای ادامه مسیر در دهه‌های پیش رو است. در بیانیه ویژگی‌های گام اول انقلاب اسلامی شامل هدایت و رهبری الهی، فقدان تجربه پیشین، تبدیل سلطنت استبدادی به حکومت مردم‌سالاری، میدان‌داری جوانان در عرصه مدیریت، ایجاد دنیای سه قطبی به جای دوقطبی، مطرح کردن دین و دنیا در کنار هم و ویژگی‌های مرحله نظام‌سازی و پس از آن تا دولت‌سازی اسلامی شامل اتکا به توانایی داخلی، ورود عنصر اراده ملی به مدیریت کشور، تأمین امنیت، به اوج رسانیدن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت‌رسانی، ارتقای

بیش سیاسی مردم و سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور است. طبق نتایج این تحقیق، در حوزه‌های کارآیی و اثربخشی، الگوی حکمرانی خوب در گام دوم مبتنی بر مولفه‌های مدیریت جهادی و نظریه نظام انقلابی، مردم سالاری دینی، خودسازی، جامعه-سازی، تمدن‌سازی نوین اسلامی، تضمین آزادی‌های فردی و اجتماعی، عدالت و مبارزه جدی با مفاسد اقتصادی، نفی تصدی‌گری دولت، مردمی کردن اقتصاد، تقویت تولید، ثبات و امنیت می-باشد.

منابع

- ابراهیم پور، حبیب؛ الیک، فهیمه. (۱۳۹۵). «بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها». کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت. ۱۲ خردادماه ۱۳۹۵.
- آزادی، افشین؛ ترابی، محمد و حیدرپور، ماشاءالله (۱۳۹۹). «جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی؛ راهکارهایی برای حل چالش‌ها»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، سال ششم، شماره ۳.
- اقبال، حدیث (۱۳۹۳)، الگوی ایرانی مردم‌سالاری اسلامی با نگاه به بیداری اسلامی، پایان‌نامه دوره دکتر، دانشگاه علامه طباطبائی (ره).
- جاسبی، جواد؛ نغری، ندا. (۱۳۸۸). «طراحی الگوی حکمرانی خوب بر پایه نظریه سیستم‌های باز». علوم مدیریت ایران، ۴(۱۶): ۸۵-۱۱۷.
- جان احمدی، فاطمه. (۱۳۸۸). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تهران: انتشارات نشر معارف.
- جعفری صمیمی، احمد؛ آملی دیوا، کبری. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه آزاد سازی اقتصادی با کارایی دولت در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا». پژوهشنامه اقتصادی، ۱۰(۳۹): ۱-۳۷.
- جنیدی، رضا و ملائی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، دوره ۳، شماره ۸.
- دارستانی، میثم (۱۳۹۴). نقش فرهنگ سیاسی در حکمرانی خوب. پایان‌نامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- دینارفرکوش، بهلول (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر نشانگرهای اخلاق رسانه‌ای بر حکمرانی خوب از دیدگاه اساتید دانشگاه‌های آزاد اسلامی منطقه تبریز». مطالعات رسانه‌ای، سال ششم، شماره ۱۵، ۱۶۱-۱۷۵.
- رحیمیان نرگس. (۱۳۹۳). «بررسی فساد اقتصادی و راه‌های مبارزه با آن، مجله اقتصادی»، دو ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی. ۱۴ (۹ و ۱۰): ۱۰۳-۱۱۶.
- رحیمیان، محمد؛ کشاورز شکری، عباس؛ ترابی، یوسف. (۱۳۹۷). «بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن‌سازی نوین اسلامی»، دوفصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۱(۲): ۱-۲۴.
- زیبایی نژاد، مریم (۱۳۹۸). «احیای انگاره‌های مهم هویتی در پرتو انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۱۸۷-۲۰۶.
- سنائی راد، رسول. (۱۳۹۷). «طهارت اقتصادی یک شاخص در ارزیابی مشروعیت». روزنامه جوان؛ تاریخ انتشار: ۱۵ اسفند ۱۳۹۷، ساعت ۲۲:۰۶؛ کد خبر: ۹۴۸۴۰۷ لینک کوتاه: <https://www.Javann.ir/yit003>
- صابری، علی. (۱۳۹۶). «امنیت همه‌جانبه در جامعه». کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خاوران.

صادقی شاهدانی، مهدی؛ ندری، کامران؛ قلیچ، وهاب. (۱۳۸۸). «اثرات نقش حاکمیتی و تصدی گری دولت در اقتصاد بر توزیع درآمد به روش ARDL: مطالعه ی موردی ایران». مجله علمی پژوهشی اقتصاد مقداری، ۶(۴): ۷۳-۱۰۰.

صباغ کرمانی، مجید و باسنا، مهدی (۱۳۸۸). «نقش حکمرانی خوب در بهبود کارکرد هزینه‌های دولت: مطالعه موردی بخش بهداشت و آموزش کشورهای اسلامی». مجله تحقیقات اقتصادی، ۴۴(۱)، ۲۲-۱.

طهماسبی، شهرام؛ جواهری پور، مهرداد؛ محسنی، رضاعلی. (۱۳۹۸). «مطالعه تطبیقی لیبرال دموکراسی با مردم‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه جامعه‌شناسی سیاسی». مطالعات جامعه‌شناسی، ۴۳(۱۲): ۷-۲۲.

فرهادی ایوبلو، فاطمه. (۱۳۹۱). بررسی ویژگی الگوی حکمرانی خوب در افزایش کارایی نظام اداری سازمان امور اقتصادی و دارایی فارس. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان فارس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

فیاض، سید علی. (۱۳۸۸). «مردم‌سالاری دینی گفت‌مان رهبر انقلاب اسلامی». کتاب نقد؛ شماره ۲۰. قابل بازیابی از <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=۷۵۹۵>

کاظمی، پریسا و بشیری، اکبر (۱۳۹۸). «سازوکارهای تضمین حقوق بنیادین بشر در نظام حقوقی عمومی ایران»، دو فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۸، شماره ۱۶، بهار و تابستان.

مقیمی، سید محمد (۱۳۹۷)، «بیانیه گام دوم انقلاب رهنامه پیشرفت ایرانی - اسلامی»، فصلنامه مدیریت اسلامی، شماره ۳، سال ۲۶.

نصیری، سوناز (۱۳۹۸). «نقش قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی عراق)»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره ۹، شماره ۱.

یلفانی، امیر؛ رضا کاظمی، فاطمه؛ مصدق، فاطمه. (۱۳۹۵). «بررسی اثرات و پیامدهای تحریم بر سرمایه گذاری خارجی در ایران و رابطه اقتصاد مقاومتی با کاهش اثرات منفی تحریم»، ماهنامه علمی تخصصی شباک، سال دوم، شماره دو، شماره پیاپی ۹: ۱-۱۱.

Bartolini, D., & Santolini, R. (2017). Political institutions behind good governance. *Economic Systems*, 41(1), 68-85

Cash, C. (2016). Good governance and strong political will: Are they enough for transformation?. *Land Use Policy*, 58, 545-556.

Tarverdi, Y., Saha, S., & Campbell, N. (2019). Governance, democracy and development. *Economic Analysis and Policy*, 36, September: 220-233.